

Venäjän kielivähemmistön asema Latviassa

Kuten tunnettua, maassa puhutuilla kielillä on tärkeä kulttuurinen ja poliittinen merkitys. Kuitenkin esimerkiksi Baltian maissa eri kieliryhmien väliset ongelmat odottavat vielä ratkaisuaan. Kielikysymyksen ongelma onkin kahtalainen: toisaalta Venäjän tukea venäläisiä kohtaan sen entisissä neuvostotasavalloissa voidaan osittain pitää poliittisena interventiona, kun taas toisaalta itsenäistyneissä tasavalloissa toteutettu melko jyrkkä kielipolitiikka aiheuttaa monien venäjänkielisten keskuudessa vastustusta.

Kieleen liittyvää vallankäyttöä on viime aikoina alettu tutkia yhä enemmän, vaikka onkin syytä todeta, että monet kielipolitiikan menettelytavoista ovat vielä toistaiseksi jääneet analysoimatta. Tätä prosessia voidaan tarkastella sekä ideologiana että käytäntönä, joilla säännöstellään ja tuotetaan vallankäytön rakenteita. Usein kielinationalismia käytetään hyväksi, kun halutaan säilyttää epäoikeudenmukaisuuksia ryhmien välillä. Tällöin vähemmistöä tehdään näkymätön tai vähempiarvoinen. Kielellistä valtaa pitävä ryhmä luonnehtii itseään ideaalisten mallien avulla ja leimaamalla vähemmistöä joko avoimesti tai piilotetusti. Esimerkiksi Latvian tasavallan viralliseksi kieleksi tuli latvia, kun se itsenäistyi. Kuitenkin Latviassa on laaja venäjää puhuva vähemmistö, joka on menettänyt oikeuksiaan.

Kun kielellistä yhteisöä aletaan hävittää, ulkopuoliset eivät usein huomaa tapahtumaa tai se tapahtuu hitaasti, jolloin siihen on vaikea puuttua. Oman äidinkielen merkitys ihmisen identiteetin muokkaajana on kuitenkin kiistämätön. Kieli alkaa

hävitä, kun vähemmistön lapset menevät kouluun, jossa puhutaan enemmistön kieltä, ja jo parin sukupolven päästä oman äidinkielen tietämys katoaa.

Entisten neuvostotasavaltojen itsenäistyessä niihin jäi monia eri kansallisuuksia. Baltian maista Latviassa on eniten vierasmaalaisia. Maassa on kaiken kaikkiaan 2,3 miljoonaa asukasta, joista latvialaisia on 58 %, venäläisiä 29 % ja muita kansallisuuksia kuten valkovenäläisiä, ukrainalaisia ja puolalaisia muutamia prosentteja. Erityisen ongelman Latviassa aiheuttaa negatiivinen väestönkasvu. Väestön määrä on vähenemässä laajan maastamuuton ja alhaisen syntyvyyden seurauksena.

Neuvostoliiton harjoittaman miehityspolitiikan ja väestön yhdenmukaistamisen vuoksi Latvian neuvostotasavaltaan muutti toisen maailmansodan jälkeen paljon venäläisiä. Myös Latvian neuvostotasavallan hyvä elintaso houkutteli asukkaita muuttamaan muualta Neuvostoliitosta alueelle. Vuoden 2002 väestötilastojen mukaan Latvian kansalaisia on 76 % ja muukalaispassi on 21 %:lla asukkaista. Jos asukkaalla on muukalaispassi, hänen pitää läpäistä maksullinen kielitesti saadakseen Latvian kansalaisuuden. Maassa asuu näin ollen runsaasti henkilöitä, joilla ei ole Latvian kansalaisuutta, eikä kaksoiskansalaisuus tule kysymykseen maan lainsäädännön vuoksi. Yleensä muukalaispassin haltijoiden äidinkieli on venäjä, eivätkä he ole käyneet latviankielistä koulua. Monet muukalaispassilla maassa asuvat ovat muuttaneet Latvian neuvostotasavaltaan vuoden 1940 kesäkuun jälkeen muualta Neuvostoliitosta. Latvian itsenäisyyden aikana syntyneet lapset saavat kuitenkin maan kansalaisuuden automaattisesti, jos asu-

vat maassa pysyvästi.

Tilanteen tekee mielenkiintoiseksi se, että monet venäjää äidinkielenään puhuvat eivät halua osallistua latvian kielen testeihin ja tekevät näin passiivista vastarintaa. Näillä Neuvostoliiton entisillä kansalaisilla ei ole Venäjän eikä Latvian passia vaan muukalaispassi. Vuonna 2002 heitä oli lähes puoli miljoonaa. Näiltä Latvian asukkailta puuttuvat myös täydet kansalaisoikeudet, eivätkä he ole voineet esimerkiksi äänestää yli kymmeneen vuoteen. Perusteluina muukalaispassin haltijoilla on joko se, että he ovat syntyneet Latviassa (usein vuoden 1940 jälkeen), tai se, että he ovat asuneet maassa vuosikymmeniä. He ovat kouluttautuneet Latviassa ja saaneet oikeuden ammatin harjoittamiseen eivätkä he halua maksaa kansalaisuudesta, joka heidän mukaansa kuuluu heille joka tapauksessa.

Latvian kansalaisuuskykyä monitahoisuuteen tuo vielä oman lisänsä se, että vuonna 2004 koulujen opetuskieliksi tulee latvia. Tähän asti koulut ovat olleet joko latvian- tai venäjänkielisiä, mutta nyttemmin monissa venäjänkielissä kouluissa on alettu opettaa joitakin aineita joko latviaksi tai sekä venäjäksi että latviaksi. Tällaisilla luokilla on usein sekä latviaa että venäjää äidinkielenään puhuvia oppilaita ja opettajien äidinkieli voi olla latvia tai venäjä. Nykyään yliopisto-opinnot voi suorittaa vain latvian kielellä ja myös valtionhallinnossa vaaditaan latvian kielen taito.

Vaikka venäjänkieliset pitävät tärkeänä oppia latviaa, nykyiset menetelmät eivät kuitenkaan tue oman äidinkielen ja vieraan kielen opiskelua. Tämän vuoksi venäjää puhuva vähemmistö toivookin saavansa latviankieliseen opetukseen myönnytyksiä. Sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa venäjänkieliset ennustavat, että heistä tulee puolikielisiä, sillä he eivät osaa tulevaisuudessa kumpaakaan kieltä kun-

nolla. Tällä hetkellä edes latvian ja venäjän sanakirjat eivät täysin kata koulumaailman sanastoa. Lapset opiskelevat esimerkiksi biologian sanastoa tietämättä, mitä termiä käytetään heidän omassa äidinkielessään. Usein opettajatkin ovat voimattomia näissä tilanteissa. Venäjänkielisten lasten vanhemmat ovat huolestuneita myös venäläisen perinteen katoamisesta. Esimerkiksi aiemmin venäjänkieliseen koulusivistykseen kuului myös venäläisten klassikkojen lukeminen alkukielellä, mutta tämäkin perinne on nyttemmin katoamassa.

Latvian liittyessä Euroopan unioniin kansalaisuuskykyä lopullinen ratkaiseminen tulee ajankohtaiseksi. Viidesosalla maan kansalaisista ei tällöin todennäköisesti voi olla muukalaispassia. Ratkaisuna voisi olla joko jonkinlainen kompromissi kieliryhmien välillä, tai sitten nykyisille kielisäädöksille tulee saada kansalaisten hyväksyntä. Demokratiassa tulee kuitenkin tukea kielellistä monimuotoisuutta, joka rikastuttaa yhteiskuntaa monin tavoin. Esimerkiksi tämän päivän Riian-matkailijan huomio kiinnittyy ihmisten kaksikielisyyteen käytännön elämässä. Yleensä kaupungin asukkaat puhuvat sujuvasti sekä latviaa että venäjää.

K a t j a I h a m ä k i

*FM, jatko-opiskelija, Sosiaalipolitiikan laitos,
Helsingin yliopisto*